



NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Krakowie

LKR.410.025.05.2016

P/16/073

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Krakowie

ul. Łobzowska 67, 30-038 Kraków

T +48 12 342 34 00, F +48 12 342 34 44

lkr@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/16/073 – Wdrażanie zasad zdrowego żywienia w szkołach publicznych ¹
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Krakowie
Kontrolerzy	1. Antoni Radzięta, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LKR/140/2016 z 6 października 2016 r. 2. Hubert Brzozowski, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LKR/129/2016 z 4 października 2016 r. (dowód: akta kontroli str. 1, 2b)
Jednostka kontrolowana	Szkoła Podstawowa im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Ryglicach (<i>Szkoła</i>) należąca do Zespołu Szkół w Ryglicach, ul. Tarnowska 25, 33-160 Ryglice (<i>Zespół Szkół</i>) ²
Kierownik jednostki kontrolowanej	Agata Sus – Dyrektor Zespołu (<i>Dyrektor Szkoły</i>) (dowód: akta kontroli str. 3, 4)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna³

Szkoła wdrażając zasady zdrowego żywienia podejmowała wiele działań w ramach realizacji podstawy programowej, dedykowanych programów żywieniowych i prozdrowotnych⁴ oraz różnych akcji i wydarzeń edukacyjnych, za które otrzymała między innymi akt przynależności do Sieci Szkół Promujących Zdrowie Ziemi Tarnowskiej i Certyfikat przynależności do Małopolskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie. Działania te nie przełożyły się jednak w pełni na zmianę nawyków żywieniowych uczniów, o czym świadczą: wyniki ankiet przeprowadzonych wśród rodziców i nauczycieli oraz wzrost liczby dzieci z zaburzeniami wagi ciała.

W ramach programu „Owoce i warzywa w szkole” zapewniono uczniom produkty w asortymencie i porcjach określonych w załączniku do rozporządzenia MRiRW z dnia 18 czerwca 2015 r.⁵ oraz w rozporządzeniu MRiRW z 7 września 2016 r.⁶

¹ Kontrolą objęto rok szkolny 2015/2016 i 2016/2017 do dnia zakończenia czynności kontrolnych, tj. 25 listopada 2016 r., natomiast dane statystyczne zaprezentowane zostały od roku 2012/2013.

² Zespół Szkół w Ryglicach, funkcjonujący od roku szkolnego 2016/2017, powstał z połączenia Szkoły Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Ryglicach oraz Publicznego Gimnazjum im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Ryglicach. Kontrola niniejszą objęto zasady zdrowego żywienia w Szkole Podstawowej.

³ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie. W niniejszym wystąpieniu pokontrolnym zastosowano ocenę opisową.

⁴ „Mleko w szkole”, „Owoce i warzywa w szkole”, „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” oraz od października 2016 r. „Śniadanie daje moc”.

⁵ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań realizowanych przez Agencję Rynku Rolnego związanych z wdrożeniem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej programu „Owoce i warzywa w szkole” (Dz. U. z 2015 r., poz. 886), zwane dalej „rozporządzenie MRiRW z dnia 18 czerwca 2015 r.”. Rozporządzenie obowiązujące do 16 września 2016 r.

⁶ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 września 2016 r. w sprawie szczegółowego zakresu zadań realizowanych przez Agencję Rynku Rolnego związanych z wdrożeniem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej programu „Owoce i warzywa w szkole” (Dz. U. z 2016, poz. 1457), zwane dalej: „rozporządzeniem MRiRW z dnia 7 września 2016 r.”. Rozporządzenie obowiązujące od 17 września 2016 r.

Produkty w ramach realizowanych programów, tj. mleko o zawartości tłuszczu 2% oraz warzywa i owoce przekazywano dzieciom do trzech raz w tygodniu. Zastrzeżenia NIK budzi jednak brak weryfikacji jakościowej przy odbiorze owoców i warzyw.

Uczniom zapewniono możliwość konsumpcji drugiego śniadania na przeznaczonej do tego przerwie, w tym dzieciom z klas I-III w salach wspólnie z wychowawcą. W dobrych warunkach, w stołówce szkolnej, umożliwiono uczniom spożywanie obiadu, w tym uczniom o trudnej sytuacji materialnej finansowanego w ramach programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”.

Szkoła realizowała szereg działań edukacyjnych, których nadrzędnym celem było propagowanie nawyków zdrowego żywienia wśród uczniów. Nauczyciele przekazywali wiedzę o prawidłowych nawykach żywieniowych poprzez prowadzenie zajęć dydaktycznych oraz praktycznych, w trakcie których dzieci przygotowywały zdrowe potrawy. Organizowano zajęcia plastyczne i konkursy, których tematem było zdrowe odżywianie.

Szkoła nie monitorowała skali zjawiska nadwagi i otyłości. Zbiorcze wyniki badań BMI, wykonanych w latach 2012/2013-2015/2016 wśród uczniów, zostały Szkole przekazane dopiero w czasie kontroli. Wskazują one, że pomimo realizowanych działań w Szkole niepokojąco szybko rośnie odsetek dzieci z zaburzeniami masy ciała. W latach szkolnych 2012/2013-2015/2016 wzrósł on z 12,5% do 33,3%.

Niepokojącym jest również fakt, iż znaczna część dzieci nie spożywała w Szkole dostarczanych im, w ramach programów żywieniowych, owoców i warzyw oraz mleka, co znacząco osłabiało skuteczność realizacji tych programów. Jednym z powodów przynoszenia ich do domu może być zbyt małe urozmaicenie, które jako wadę wskazało, w przypadku programu „Mleko w szkole 18,6% rodziców, a w przypadku programu „Owoce i warzywa w szkole aż 50%.

Ustalenia kontroli oraz stwierdzone przez Inspekcję Sanitarną nieprawidłowości w jadłospisach świadczą o konieczności zwiększenia nadzoru nad jakością produktów udostępnianych uczniom do spożycia na terenie Szkoły.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1 Realizacja programów żywieniowych

1.1 Liczba uczniów z niedowagą, nadwagą i otyłością

Opis stanu faktycznego

Liczba dzieci w Szkole Podstawowej w Ryglicach (Szkoła) wg stanu na 30 września roku 2012, 2013, 2014, 2015 i 2016 wynosiła, odpowiednio: 199, 187, 200, 211 i 178.

Badania przesiewowe w zakresie BMI pielęgniarka szkolna wykonywała dla dzieci klas III (dziesięciolatek) oraz dla dzieci klas V (dwunastolatek). Badaniami tymi w latach szkolnych 2012/2013-2015/2016 objęto wszystkich uczniów z ww. klas w liczbie odpowiednio: 80, 58, 75 i 45. Spośród zbadanych łącznie 258 uczniów, aż 57 (22,1%) miało nieprawidłową wagę ciała, w tym 8,5% uczniów miało niedowagę, 7% nadwagę, a 6,6% dzieci było otyłych. W latach tych odsetek uczniów z nieprawidłową wagą wzrósł z 12,5% do 33,3%.

W roku szkolnym 2016/2017 (do czasu niniejszej kontroli) badań takich jeszcze nie przeprowadzono.

(dowód: akta kontroli str. 8-14, 20)

Ww. dane o liczbie uczniów przebadanych i o ich wynikach Szkoła otrzymała po raz pierwszy w czasie niniejszej kontroli. Świadczenia pielęgniarki szkolnej Szkoła zagwarantowała na podstawie porozumień zawieranych z Niepublicznym Zakładem Opieki Zdrowotnej w Ryglicach.

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że Szkoła do tej pory nie zwracała się do pielęgniarki szkolnej o zbiorcze wyniki badań przesiewowych. Wyniki te pielęgniarka przekazywała lekarzowi, który podczas bilansu omawiał je dokładnie z rodzicami.

(dowód: akta kontroli str. 5-7, 20, 170, 174)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła ponadto, że:

- wszyscy uczniowie klas piątych i szóstych na zajęciach wychowania fizycznego, pod kierunkiem prowadzącego zajęcia, dokonali pomiaru wagi i wzrostu oraz zostali zapoznani ze sposobem obliczania wskaźnika BMI i wykonali takie obliczenia dla siebie. Następnie zostali zapoznani z zakresami wartości BMI oraz nauczyli się go interpretować. Nie wszyscy z nich chcieli się jednak podzielić informacją o otrzymanym wyniku. Do wyjaśnień Dyrektor załączyła dokumentację dowodzącą obliczania przez uczniów wskaźników BMI.
- Szkoła nie monitoruje skali zjawiska nadwagi i otyłości wśród uczniów, dokonuje tego higienistka szkolna. Szkoła prowadzi jednak bieżącą obserwację uczniów i reaguje na wszelkie przejawy w/w problemów (rozmowa z rodzicami, zachęcanie do aktywnych form spędzania czasu wolnego i właściwej diety). Jedną z form pomocy tym uczniom jest zachęcanie do udziału w pozalekcyjnych zajęciach z wychowania fizycznego. Wielu uczniów z otyłością i nadwagą z klas V – VI uczęszcza na dodatkowe zajęcia w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Nie jest jednak w stanie określić dokładnie ich liczby, gdyż Szkoła nie monitoruje skali zjawiska nadwagi i otyłości. Dla uczniów młodszych nie są organizowane zajęcia dodatkowe z wychowania fizycznego, ale w ocenie Dyrektora – jak wyjaśniła - wynikającej z obserwacji, wszyscy uczniowie z nadwagą i otyłością uczestniczą w odpłatnych zajęciach judo na terenie szkoły oraz w zajęciach tanecznych. Od stycznia 2017 wszyscy uczniowie z nadwagą i otyłością będą uczestniczyć w nauce lub doskonaleniu pływania (bezpłatnie), w ramach projektu „Sport to zdrowie w każdym wieku – cykl zajęć sportowo-rekreacyjnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych” realizowanego z budżetu obywatelskiego.

(dowód: akta kontroli str. 565-575)

W ankietach złożonych w czasie kontroli przez rodziców 102 uczniów, 44 rodziców (43,1%) stwierdziło, że ich dzieci nie uczestniczyły w pozaszkolnych zajęciach związanych z aktywnością fizyczną.

(dowód: akta kontroli str. 576-891)

Według informacji pielęgniarki szkolnej wyniki testu przesiewowego przekazywane są rodzicom z podkreśleniem, że test jest badaniem wstępnym i istnieje jedynie podejrzenie zaburzeń, które musi być sprawdzone w dalszych badaniach diagnostycznych. Następnie uczeń kierowany jest do lekarza podstawowej opieki zdrowotnej.

(dowód: akta kontroli str. 8-10)

1.2 Program wychowawczy i program profilaktyki

Działania w zakresie przeciwdziałania nadwadze, otyłości i niedożywienia uczniów określono w:

a) Programie wychowawczym Szkoły, w którym do głównych celów zaliczono m.in: kształtowanie postaw prozdrowotnych oraz rozwój działalności sportowej, rekreacyjnej i turystycznej. Cele te mają zostać osiągnięte poprzez: blok zajęć poświęcony zdrowiu psychicznemu i fizycznemu; rozwijanie ogólnodostępnych form zajęć sportowych; współpracę z rodzicami; pomoc materialną i opiekuńczą (w tym organizację dożywiania).

(dowód: akta kontroli str. 232-246, 391-558)

b) Programie profilaktyki Szkoły, w którym uwzględniono działania na rzecz propagowania zdrowego trybu życia przez ucznia, w tym oczekiwane efekty, do których zaliczono: rozwijanie poczucia odpowiedzialności za własne zdrowie; znajomość i stosowanie przez ucznia zasad zdrowego odżywiania; zrozumienie wpływu reklamy na konsumenta; kształtowanie nawyków zdrowego stylu życia oraz uświadomienie rodzicom zagrożeń wynikających z wad postawy. Założono, że w celu uzyskania tych efektów prowadzone będą pogadanki w klasach na temat zdrowego żywienia, akcje promocyjne, „dzień witaminowy”, wyjaśnienie roli reklam, wyjazdy na baseny, wycieczki, biwaki, zajęcia na świeżym powietrzu oraz przeprowadzenie otwartych zajęć dla rodziców;

(dowód: akta kontroli str. 215-231)

c) Planach pracy wychowawczej, sporządzonych na każdy rok szkolny dla każdej klasy. Na przykład w planie pracy wychowawczej na rok szkolny 2015/2016 dla klasy I uwzględniono kształtowanie właściwych nawyków zdrowotnych, w tym racjonalne odżywianie. Realizację zadania zaplanowano poprzez zajęcia edukacyjne, scenki dramatowe, pogadanki z pielęgniarką, wycieczki do Ośrodka Zdrowia. Ewaluacja poprzez: rozmowy, obserwacje, testy i analizę dokumentów. W planach pracy wychowawczej dla klas II i III uwzględniono natomiast zagadnienia zdrowotne, w tym „Dbamy o swoje zdrowie” oraz „Zdrowo się odżywiamy i odpoczywamy”. Realizację zadania zaplanowano poprzez edukację, spotkania z higienistką szkolną, pogadanki, konkursy, zabawy na świeżym powietrzu, wspólne śniadanie, udział w „Dniu witaminowym” (II klasa) i udział w sportowych zawodach (III klasa). We wszystkich planach pracy wychowawczej uwzględniono współpracę z rodzicami.

(dowód: akta kontroli str. 247-300)

Z dokumentacji Szkoły wynika, że Szkoła realizowała w każdej klasie zadania dotyczące zasad zdrowego żywienia, w tym min: w oddziałach klasy I-III realizowano poprzez tematykę dotyczącą m.in. walorów odżywczych owoców i warzyw, mleka, poznawania roślin zbożowych i okopowych oraz ziół.

(dowód: akta kontroli str. 309-416)

Z zapisów w *Dzienniku zajęć pedagoga szkolnego* wynika, że w latach szkolnych 2014/2015 i 2015/2016 oraz 2016/2017 (do października) pedagog szkolny przeprowadził z rodzicami/opiekunami uczniów, rozmowy w zakresie zasad prawidłowego odżywiania. W kwietniu 2014 r. Pedagog szkolny przeprowadził zajęcia w klasie IVa i Va polegające na układaniu jadłospisu.

(dowód: akta kontroli str. 178-182)

Według informacji pielęgniarki szkolnej, w latach 2015-2016 na zaproszenie dyrekcji Szkoły spotykała się z uczniami klas I-VI w celu przekazania im wiedzy na temat zdrowego żywienia. Prezentowane tematy dotyczyły m.in. „Zdrowie na piątkę – rola pięciu posiłków”, „Trzymaj formę”, a z okazji dnia Babci i Dziadka odbyła się prezentacja na temat „Jak dbać o własne serce”.

(dowód: akta kontroli str. 10)

1.3 Owoce i warzywa w Szkole

W latach szkolnych 2012/2013-2016/2017⁷ programem „Owoce i warzywa w Szkole” objęto wszystkie dzieci klas I-III. Rodzice i opiekunowie wszystkich dzieci uczestniczący w tym programie wyrazili zgodę na udział w nim dziecka.

(dowód: akta kontroli str. 21, 301)

Dostawę owoców i warzyw realizowali dostawcy wpisani do wykazu zatwierdzonych dostawców. Na ich dostawę Szkoła zawierała umowy na formularzu określonym przez Agencję Rynku Rolnego (ARR), w których uwzględniono wszystkie informacje określone w rozporządzeniu MRiRW z 18 czerwca 2015 r., a w przypadku umowy dotyczącej realizacji dostaw w pierwszym semestrze 2016 r. – w rozporządzeniu MRiRW z 7 września 2016 r.

(dowód: akta kontroli str. 53-56, 62-65, 69-72, 787-81)

Kontrolą objęto realizację programu „Owoce i warzywa w szkole” w okresie od stycznia 2015 r. do października 2016 r. Program ten realizowano w terminie określonym w § 2 pkt 1a i b rozporządzenia MRiRW⁸ oraz umowami zawartymi z zatwierdzonym dostawcą.

Liczba porcji oraz przekazywanych w nich owoców i warzyw jak również przetworów owocowo-warzywnych była zgodna z pkt 3,4 i 5 załącznika do rozporządzenia MRiRW oraz § 6 ust. 6 zawartych umów. W każdym tygodniu realizacji programu od dwóch do trzech razy przekazywano uczniom poszczególne porcje owoców i warzyw. Zgodnie z pkt 8 załącznika do ww. rozporządzeń nie udostępniano uczniom soków owocowych w ramach tej samej porcji co warzywno lub owocowo-warzywno.

⁷ Wg stanu na dzień 31 października 2016 r.

⁸ Odpowiednio do 16 września 2016 r. na podstawie rozporządzenia MRiRW z 18 czerwca 2015 r., a od 17 września na podstawie rozporządzenia MRiRW z 7 września 2016 r.

W roku szkolnym 2015/2016 uczniowie klas I-III otrzymali w I semestrze 22 oraz w II semestrze 21 porcji owocowo-warzywnych. W okresie od 23 września do 2 grudnia 2015 r. każdy uczestnik otrzymał: 12 porcji jabłek; siedem porcji gruszek, 11 porcji marchwi, dwie porcje papryki czerwonej, jedną porcję borówki amerykańskiej, jedną porcję pomidorów, pięć porcji rzodkiewki, jedną porcję kalarepy, po dwie porcje soku owocowego i warzywnego, zaś w okresie od 29 lutego do 1 czerwca 2016 r. każdy uczeń otrzymał: 12 porcji marchwi, sześć porcji gruszek, 12 porcji jabłek, dwie porcje pomidorów, pięć porcji rzodkiewki, jedną porcję truskawek oraz po dwie porcje soku owocowego i warzywnego.

(dowód: akta kontroli str. 57-59, 66-68, 73-75, 82)

W Szkole nie wprowadzono procedur dotyczących przyjmowania, przechowywania i dystrybucji dostarczonych owoców i warzyw w ramach ww. programu. Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że sposób postępowania z dostarczonymi owocami i warzywami w ramach programu omówiono z pracownikami odpowiedzialnymi za ich przyjmowanie i dystrybucję.

(dowód: akta kontroli str. 173)

Przyjmowaniem i dystrybucją owoców i warzyw dostarczonych w ramach programu zajmowało się dwóch pracowników Szkoły, tj.: starszy woźny i konserwator szkolny.

(dowód: akta kontroli str. 15-19)

Według wyjaśnienia konserwatora szkolnego:

- Szkoła nie dokonuje zamówień dostaw, decyduje o tym dostawca. O terminie dostawy owoców dowiaduje się on w chwili dostarczenia towaru;
- o sposobie dystrybucji owoców i warzyw dowiedział się od dyrektora Szkoły, przekaz ten nastąpił w formie ustnej. Wydawanie uczniom owoców i warzyw następuje zawsze w dniach dostawy, na drugiej przerwie, która rozpoczyna się o godz. 9³⁵. Owoce i warzywa częściowo osobiście rozdaje uczniom, lub przekazuje wychowawcom (ilość porcji przeliczonych na daną klasę).

(dowód: akta kontroli str. 23-24)

Przeprowadzone 26 października 2016 r. oględziny wykazały, że dostawca przywiózł owoce i warzywa o godzinie 7⁵⁷ samochodem dostawczym. Osoba, która dostarczyła towar oświadczyła kontrolerowi, że dostawy owoców i warzyw w ramach programu „Owoce w szkole” realizowane są samochodem chłodnia, jednak w dniu dzisiejszym wykorzystano samochód Citroen Berlingo, gdyż w samochodzie dostawczym *chłodnia* dokonywana jest wymiana opon, a temperatur na zewnątrz nie przekraczała 10°C, zatem nie było zagrożenia zepsucia się dostarczanych owoców i warzyw⁹.

Porcje owoców (gruszki) i warzyw (pomidory) znajdowały się w opakowaniach jednostkowych (woreczkach foliowych). Zgodnie z oznaczeniami na opakowaniach, dostarczone produkty, spełniały wymagania określone w załączniku do rozporządzenia MRiRW z dnia 7 września 2016 r.

W Szkole brak było lodówek z przeznaczeniem do przechowywania w nich owoców i warzyw, dostarczonych w ramach programu „Owoce w szkole”. Po ich odebraniu od dostawcy przez osoby odpowiedzialne za ich odbiór i dystrybucję, złożono w pokoju nauczycielskim, a następnie dokonano ich przeliczenia oraz podziału na poszczególne klasy. Na drugiej przerwie, o godzinie 9³⁵ osoby te rozpoczęły rozdawanie opakowań jednostkowych (z gruszką i pomidorem), pozostawiając te opakowania na ławce każdego ucznia klas I-III (łącznie pięć oddziałów).

(dowód: akta kontroli str. 50, 51)

Spośród 56 ankietowanych rodziców dzieci klas I-III, tylko jeden (1,8%) zaznaczył, że jego dziecko spożywa w Szkole owoce i warzywa otrzymane w ramach programu, zaś 29 (51,8%), że dziecko zjada te produkty w szkole lub w domu. Zgodnie z wynikami ankiet 18 dzieci (32,1%) przynosi czasami do domu i ich nie zjada, a czworo dzieci (7,1%) przynosi zawsze do domu i ich nie zjada. Wadą tego programu zdaniem rodziców jest: zbyt małe

⁹ Według zawartych umów z dostawcą owoców i warzyw dostawca będzie dostarczał porcje owoców i warzyw, *wykorzystując samochód dostawczy chłodnia*

urozmaicenie (50%), zbyt mała częstotliwość wydawania (25%), niedojrzałe owoce (21,4%), przerośnięte warzywa (3,6%), nieświeże i zepsute warzywa i owoce (1,8%).

(dowód: akta kontroli str. 578-753)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że Szkoła zapewniła warunki do spożycia owoców i warzyw. Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej wydłużają przerwę między zajęciami lekcyjnymi, celem spożywania owoców i warzyw oraz zachęcają dzieci do ich spożywania.

(dowód: akta kontroli str. 170, 176)

1.4 Mleko w szkole

W latach szkolnych 2012/2013-2016/2017 (do czasu zakończenia kontroli) programem „Mleko w szkole” objęto wszystkie dzieci w Szkole, tj. w liczbie odpowiednio: 199, 187, 200, 211, 178.

(dowód: akta kontroli str. 21)

W celu realizacji tego programu Szkoła zawierała umowy z dostawcą mleka na każdy rok szkolny¹⁰. Według umów na rok szkolny 2014/2015 dostarczane do Szkoły miało być mleko białe w kartonikach 0,25 l, o zawartości tłuszczu minimum 1,5%-2,0% lub smakowe w kartonikach 0,25 l o zawartości tłuszczu minimum 1,5%, zaś w latach 2015/2016 i 2016/2017 o zawartości tłuszczu minimum 1,5%-2,0%.

Określona ww. umowami liczba uczniów w Szkole Podstawowej w Ryglicach oraz liczba uczniów, którzy złożyli deklarację korzystania z programu „Mleko w szkole” była taka sama, i wynosiła 201 w roku szkolnym 2014/2015; 216 w roku szkolnym 2015/2016 i 188 uczniów w roku szkolnym 2016/2017. Faktycznie natomiast liczba uczniów w tej Szkole oraz liczba uczniów korzystających z programu była mniejsza od wykazanej umowami o: jednego ucznia w roku szkolnym 2014/2015, pięć w roku szkolnym 2015/2016 i 10 uczniów w roku szkolnym 2016/2017 (do października).

(dowód: akta kontroli str. 21, 83-106)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że szkoła składa informację o liczbie zadeklarowanych uczniów do udziału w programie „Mleko w szkole” na początku czerwca roku poprzedzającego rok szkolny, tj. w okresie kiedy nieznana jest dokładana liczba uczniów, którzy rozpoczną naukę.

(dowód: akta kontroli str. 169, 172)

W okresie od stycznia 2015 r. do 19 października 2016 r.¹¹ Szkoła przekazywała uczniom mleko trzy razy w tygodniu, stosownie do załącznika do zarządzenia nr 92/2015 Prezesa ARR z 23 czerwca 2015 r. w sprawie wprowadzenia warunków udzielania dopłaty krajowej do spożycia mleka i przetworów mlecznych w szkołach podstawowych, przy czym osiem razy uczniowie otrzymali w tygodniu tylko dwa, a w jednym tygodniu tylko jeden raz.

(dowód: akta kontroli str. 88-90, 96-100)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że Szkoła rozprowadza mleko w zależności od ilości porcji, które otrzymuje od dostawcy. Ilość ta nie zawsze jest wystarczająca, by uczniowie otrzymali je trzy razy w tygodniu. Dostawca tłumaczy to tym, że w ostatnich latach otrzymuje mniejszą kwotę z ministerstwa przeznaczoną na mleko, niż wynika to z jego zamówienia.

(dowód: akta kontroli str. 169, 170, 173)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że na początku roku szkolnego, na pierwszym zebraniu rodzice każdego ucznia informują wychowawcę klasy o wszelkich problemach zdrowotnych dziecka. Nie było jednak zgłoszeń, które wskazywałyby na przypadki nietolerowania laktozy przez dzieci.

(dowód: akta kontroli str. 169, 173)

W Szkole nie wprowadzono pisemnych procedur dotyczących przyjmowania, przechowywania i dystrybucji dostaw produktów mlecznych w ramach programu „Mleko w szkole”.

(dowód: akta kontroli str. 41)

¹⁰ Na rok szkolny 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017 umowy z dostawcą mleka zawarto w dniach odpowiednio: 2.06.2014 r., 25.06.2015 r., 22.06.2016 r.

¹¹ Okres dystrybucji mleka objęty kontrolą

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że sposób postępowania z otrzymanym mlekiem w ramach programu omówiono z pracownikami odpowiedzialnymi za ich przyjmowanie i dystrybucję.

(dowód: akta kontroli str. 169, 173)

Przeprowadzone w czasie kontroli oględziny składowania i dystrybucji mleka wykazały, że: dostarczone mleko UHT o zawartości tłuszczu 2%, z okresem przydatności do spożycia do marca 2017 r., przechowywano w suchym pomieszczeniu, w którym oprócz mleka znajdowały się pomoce naukowe (bez środków chemicznych). Mleko to znajdowało się w opakowaniach (kartonach) po 24 kartoniki o pojemności 0,25 l każdy.

Na pierwszej przerwie lekcyjnej, rozpoczynającej się o godzinie 8⁴⁵ osoba zajmująca się w Szkole dystrybucją mleka przystąpiła do jego rozdawania uczniom we wszystkich klasach od I do VI, pozostawiając w poszczególnych klasach kartoniki z mlekiem w ilości równej liczbie uczniów uczęszczających do danej klasy.

Spośród 158 uczniów obecnych na zajęciach szkolnych w dniu oględzin (21 października 2016 r.), 109 uczniów (69%) zadeklarowało, że mleka nie pije w szkole, lecz zabiera do domu.

(dowód: akta kontroli str. 25, 26, 28, 107)

Mleko nie było przetwarzane w celu zachęcenia dzieci do jego spożywania. Z ankiet złożonych w czasie kontroli przez rodziców 102 uczniów wynika, że tylko sześcioro uczniów (5,9%), według oświadczeń rodziców, spożywa mleko w szkole, zaś 50 uczniów (47,2%) spożywa je w szkole lub w domu, dziewięcioro uczniów (8,8%) czasami przynosi mleko do domu i go nie spożywa, a sześcioro (5,9%) nie spożywa mleka w ogóle. Wadą programu, w ocenie 19 rodziców (18,6%) jest zbyt małe urozmaicenie produktu, a 33 (32,3%) rodziców podkreśliło, że jest nią serwowanie wyłącznie mleka UHT.

(dowód: akta kontroli str. 578-586)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że dzieciom zapewniono warunki do spożycia mleka w Szkole. Jednak pomimo starań ze strony nauczycieli i pracowników Szkoły nie udało się zachęcić wszystkich uczniów do jego picia. Wyjaśniła również, że dostawca dostarcza wyłącznie mleko białe, ponieważ do mleka smakowego rodzice musieliby dopłacać, a na to nie wyrazili zgody. Szkoła nie ma możliwości przechowywania mleka w chłodni, dlatego dzieci otrzymują wyłącznie mleko UHT. Dyrektor ponadto nadmieniła, że w tym zakresie przeprowadzała wywiad, ale nie udało się znaleźć dostawcy, który przywoziłby mleko trzy razy w tygodniu (bezpośrednio przed podaniem uczniom).

(dowód: akta kontroli str. 170, 176, 562-564)

1.5 Trzymaj formę

W latach 2014/2015- 2016/2017 Szkoła uczestniczyła w programie „Trzymaj formę”. W roku szkolnym 2014/2015 i 2015/2016 program był skierowany do uczniów klas V i VI, w którym uczestniczyło z tych klas łącznie odpowiednio: 74 i 70 uczniów.

W roku szkolnym 2014/2015 promowano, zgodnie z tym programem, zdrowy styl życia, trwałe zmiany nawyków żywieniowych oraz zwiększenie zainteresowania dzieci i młodzieży aktywnością podczas każdego dnia. Uwzględniono m.in.: przyrządzanie potraw i układanie jadłospisów, odczytywanie i rozumienie etykiet produktów spożywczych, *dni zdrowego jedzenia* (wybranego produktu – owocu, warzywa, sałatki, soku itp.), obliczanie BMI i diagramy klasowe, ocenę własnej aktywności fizycznej i stylu życia, zajęcia, pokazy i instruktaże ruchowe, ćwiczenia gimnastyczne, spotkania/wywiady ze specjalistami.

W roku szkolnym 2015/2016 program ten realizowano przy współpracy z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną. Zgodnie z celem tego programu edukowano młodzież szkolną i ich rodziny w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków, poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i prawidłowego (zróżnicowanego i zbilansowanego) sposobu odżywiania się. W sprawozdaniu z realizacji tego programu zaznaczono, że dzięki jego realizacji uczniowie wiedzą: jakie produkty należy spożywać, a jakich należy unikać, co oznaczają symbole na opakowaniach produktów żywnościowych i jak je czytać, jak ważne dla organizmu jest spożywanie warzyw i owoców, co to jest piramida zdrowia, jak ważną sprawą jest systematyczna aktywność fizyczna. Program realizowano podczas zajęć obowiązkowych oraz w trakcie zajęć pozalekcyjnych.

W 2015 r. Szkoła uzyskała certyfikat za udział w IX edycji programu edukacyjnego „Trzymaj formę”, wydany przez Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Tarnowie.

(dowód: akta kontroli str. 21, 108-125, 420, 421, 435-338, 449-454, 459-461, 464-466, 477-479, 513-515, 533-535)

1.6 Pomoc państwa w zakresie żywienia

Liczba uczniów klas I-VI spożywających gorący posiłek (obiad jednodaniowy – zupa i chleb lub drugie danie i kompot) w latach szkolnych 2012/2013-2016/2017 w ramach programu *Pomoc państwa w zakresie żywienia* była równa liczbie uczniów zgłoszonych przez Szkołę do ww. programu i wynosiła (stan na 30 września) odpowiednio: 19, 19, 28, 18, 15. Liczba uczniów korzystających z obiadów w ramach tego programu w ciągu roku szkolnego wzrastała – np. w styczniu 2015 r. z obiadów tych korzystało 28 uczniów, zaś od marca do czerwca 2015 r. 33 uczniów.

(dowód: akta kontroli str. 22, 126, 187, 188)

Żywienie ww. dzieci odbywało się na podstawie porozumienia z 29 stycznia 2014 r., zawartego pomiędzy Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Ryglicach a Szkołą.

(dowód: akta kontroli str. 183-186, 302-304)

W ww. latach nie było przypadku, aby dyrektor Szkoły informował Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej o konieczności udzielenia pomocy dziecku nieobjętym programem. Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że wszyscy uczniowie Szkoły wymagający pomocy zostali objęci programem.

(dowód: akta kontroli str. 170, 174)

Organ prowadzący Szkołę nie skorzystał z postanowień art. 67a ust. 5 i 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹², tj. nie zwalniał rodziców lub uczniów z całości lub części opłat za posiłki wydawane uczniom przez Szkołę oraz nie upoważnił Dyrektora Szkoły do udzielania takich zwolnień.

(dowód: akta kontroli str. 170, 175)

Obiady wydawane uczniom Szkoły w ramach ww. programu były przygotowywane w Szkole. Uczniowie korzystający z tych posiłków dostawali takie same, jak uczniowie których rodzice wykupili obiady.

(dowód: akta kontroli str. 39, 187, 188)

1.7 Szkoła promująca zdrowie

Szkoła uczestniczyła także w projekcie „Szkoła promująca zdrowie” W latach 2012/2013-2016/2017 w programie tym uczestniczyli wszyscy uczniowie Szkoły. W 2004 r. Szkoła otrzymała od Małopolskiego Kuratora Oświaty *Akt Przynależności do Sieci Szkół Promujących Zdrowie Ziemi Tarnowskiej*, zaś w 2015 r. ww. Kurator przyznał Szkole Certyfikat przynależności do Małopolskiej Sieci Szkół Promujących Zdrowie.

(dowód: akta kontroli str. 21, 131, 132, 147-156, 162-164)

Za rok szkolny 2014/2015 Szkoła sporządziła *Raport z autoewaluacji w Szkole osiągnięć w zakresie promocji zdrowia*. Raportem tym wykazano, że w roku tym realizowano sześć programów prozdrowotnych.¹³

(dowód: akta kontroli str. 133-146, 157-161)

1.8 Zapewnienie uczniom możliwości spożycia pełnowartościowego gorącego posiłku

W Szkole stworzono uczniom możliwość spożycia ciepłego posiłku w postaci obiadu jednodaniowego (zupy z chlebem lub drugiego dania). Liczba spożywających gorący posiłek (obiady w latach szkolnych 2012/2013-2016/2017 (stan na 30 września) wynosiła odpowiednio: 134 (67,3% liczby wszystkich uczniów w Szkole), 131 (70,1%), 145 (72,5%), 161 (76,3%), 139 (78,1%), w tym w klasach I-III 69, 53, 67, 80, 84.

W latach tych wśród spożywających gorące posiłki byli uczniowie:

¹² Dz. U. z 2016 r., poz. 1943 ze zm.

¹³ Szkoła realizowała następujące programy prozdrowotne: „Nie pal przy mnie, proszę”, „Trzymaj formę”, „Europejski kodeks walki z rakiem”, „zdrowi-aktywni-pewni”, „mleko w szkole”, „Owoce i warzywa w szkole”, „Szkoła równego traktowania”.

- którym rodzice wykupili obiady – dotyczyło to uczniów w liczbie odpowiednio: 115, 112, 117, 143, 124, w tym w klasach I-III 62, 45, 54, 75, 76,
- korzystający z obiadów w ramach programu *Pomoc państwa w zakresie dożywiania* w liczbie równąjącej się liczbie uczniów zgłoszonych przez Szkołę do tego programu, która, według stanu na 30 września każdego roku, wynosiła odpowiednio: 19, 19, 28, 18, 15, w tym w klasach I-III 7, 8, 13, 5, 8.

(dowód: akta kontroli str. 22, 187-193)

Do przygotowywania obiadów w Szkole zatrudniono cztery osoby, w tym: intendenta, dwóch kucharzy oraz pomoc kuchenną. Za opracowanie jadłospisów w Szkole odpowiedzialni byli intendenci oraz kucharze. Do obowiązków intendenci należało m.in. kierowanie i sprawowanie nadzoru nad żywieniem w Szkole, w tym uczestniczenie (wspólnie z kucharzami i pomocą kuchenną) w planowaniu i układaniu jadłospisów oraz podanie ich treści do wiadomości żywionych uczniów na okres 10 dni. Do obowiązków kucharzy należało także przyrządzanie zdrowych i higienicznych posiłków oraz dbanie o kaloryczność posiłków zgodnie z normami żywienia zbiorowego. Wszyscy uczniowie, bez względu na źródło finansowania, otrzymywali taki sam obiad.

(dowód: akta kontroli str. 35-39, 130, 187, 188)

W sprawie dbania w Szkole o odpowiednią kaloryczność posiłków, zgodną z normami żywienia zbiorowego, osoba zatrudniona na stanowisku intendenta wyjaśniła, że opracowując w latach 2015-2016 jadłospisy:

- dobierano taki rodzaj posiłków, aby był zdrowy, dbając o kaloryczność zgodną z normami żywienia zbiorowego na tyle na ile pozwala stawka żywieniowa ustalona przez Dyrektora Szkoły w wysokości 1,50 zł, stanowiąca koszt „wsadu do kotła”. Z powodu tak niskiej stawki przygotowywano obiad jednodaniowy;
- nie korzystano ze specjalistycznego oprogramowania lub literatury fachowej (w tym z opracowania *Instytutu Żywności i Żywienia pn. „Obiady w szkole z uwzględnieniem zasad Dobrej Praktyki Higienicznej oraz systemu HACCP”* lub innych programów – np. programu Dieta 5.0 oraz Dieta 5.D.). Nie korzystano także z pomocy wykwalifikowanych dietetyków. Kierowano się doświadczeniem, a także nabytą wiedzą.

(dowód: akta kontroli str. 39-40)

Kontrola Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Tarnowie bloku żywieniowego przeprowadzona w Szkole, na zlecenie NIK, w październiku 2016 r. nie wykazała nieprawidłowości.

(dowód: akta kontroli str. 210-2014)

Szkoła przyjęła zasadę, że obiady dla dzieci wydaje się na trzech przerwach, w tym:

- przed przerwą i na przerwie rozpoczynającej się o godz. 10²⁵ (trwającej 10 minut) obiad wydaje się uczniom Szkoły Podstawowej z klas: I, IIa i IIb, IIIa i IIIb, z tym że dzieci z tych klas rozpoczynają obiad o 10¹⁰,
- na przerwie rozpoczynającej się o godz. 11²⁰ (trwającej 15 minut) obiad wydaje się uczniom Szkoły Podstawowej z klas: Va i Vb, VIa i VIb oraz dla uczniów Gimnazjum z klas: Ia, Ib i Ic,
- na przerwie rozpoczynającej się o godz. 12²⁰ (trwającej 15 minut) obiad wydaje się uczniom Gimnazjum z klas: IIa, IIb i IIc, IIIa, IIIb i IIIc.

(dowód: akta kontroli str. 39, 127)

Rodzice 43 uczniów w ankietach zaznaczyli (42,1% ankietowanych w czasie kontroli), że przerwa na spożycie posiłku jest zbyt krótka, zaś rodzice siedmiu uczniów (6,9%), że przerwy na spożycie posiłku rozpoczynają się zbyt wcześnie.

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że długość przerw uzgadniana była z rodzicami i żaden rodzic nigdy nie sugerował, że przerwa na obiad jest zbyt krótka (wcześniej przerwy trwały odpowiednio 10 min, 20 min i 10 min). Dyrektor wyjaśniła także, iż wyniki ankiety zostaną przedstawione rodzicom i jeśli będzie potrzeba, wszystkie przerwy obiadowe zostaną wydłużone do 20 min.

(dowód: akta kontroli str. 562, 563, 578-586)

Ogłędziny przeprowadzone 26 października 2016 r. wykazały, że na czwartej przerwie lekcyjnej, trwającej od 11²⁰ do 11³⁵, wydawano obiad dla uczniów klas Va, Vb, VIa i VIb Szkoły Podstawowej oraz klasy Ia, Ib i Ic Gimnazjum. Wydanie posiłku dla ostatniego ucznia zakończono o godzinie 11³⁰. W czasie obiadu dzieci z klas od I do III na stołówce przebywali nauczyciele, zaś w czasie obiadu uczniów klas wyższych na stołówce nadzór pełniły osoby zatrudnione na stanowisku woźnego i konserwatora.

(dowód: akta kontroli str. 128)

Pomieszczenie stołówki szkolnej, w którym uczniowie spożywali posiłki, wyposażone było w 23 stoły, w tym 18 stołów z czterema krzesłami przy każdym stoliku oraz pięć stołów z trzema krzesłami przy każdym stoliku – razem 87 krzesel. W czasie ogłędzin liczba tych stolików i krzesel była wystarczająca do spożycia obiadu przy stole przez każdego ucznia.

NIK zwraca jednak uwagę, że rodzice 11 uczniów w ankietach zaznaczyli (10,8% ankietowanych w czasie kontroli) brak jest miejsca na spożycie posiłku w wyniku kumulacji uczniów w stołówce.

(dowód: akta kontroli str. 578-586)

Na lata 2014/2015-2016/2017 Dyrektor Szkoły ustalała, w porozumieniu z organem prowadzącym Szkołę, opłatę za jednorazowy posiłek wydawany przez stołówkę szkolną. W latach tych opłata nie uległa zmianie i wynosiła 1,50 zł za jeden obiad.

(dowód: akta kontroli str. 32-34)

Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Tarnowie przeprowadził w październiku 2016 r., kontrolę w zakresie jakości zakupionych surowców i ich przechowywania nie stwierdzając nieprawidłowości. Na podstawie wyników badań mikrobiologicznych próbek obiadu, pobranych 4 października 2016 r. (filet drobiowy w cieście naleśnikowym, marchew z groszkiem i ziemniaki), Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny orzekł, że próbki nie zostały zakwestionowane w zakresie zbadanych parametrów¹⁴.

(dowód: akta kontroli str. 210-214a)

W latach szkolnych 2014/2015-2016/2017 (do listopada) w Szkole nie wystąpiły zatrucia pokarmowe.

(dowód: akta kontroli str. 166-168)

W Szkole nie zainstalowano automatów z żywnością. Ogłędziny sklepiku szkolnego, przeprowadzone 28 października 2016 r. wykazały, że słodyczy, napoi słodzonych i gazowanych oraz kawy i słonych przekąsek nie było także w sklepiku szkolnym.

(dowód: akta kontroli str. 41, 165)

Według ankiet złożonych w czasie kontroli przez rodziców 102 uczniów, rodzice 42 uczniów ocenili, że asortyment sklepiku szkolnego jest mało urozmaicony, a 13 rodziców oceniło, że w sklepiku jest zbyt mało zdrowej żywności.

(dowód: akta kontroli str. 578-891)

Do dnia ogłędzin, tj. 28 października 2016 r. uczniom Szkoły Podstawowej nie zapewniono dostępu do wody pitnej. Dyrektor wyjaśniła, że w trakcie kontroli zapewniono dostęp do tej wody. Obecnie dystrybutor z wodą pitną znajduje się w sali klasy I oraz na korytarzu szkolnym. Rodzice klas starszych natomiast poprosili o zamówienie wody dla uczniów na wiosnę, począwszy od miesiąca marca.

(dowód: akta kontroli str. 165)

Uwagi dotyczące
badanej działalności

1. NIK zwraca uwagę, że jednym z podstawowych założeń programów: „Owoce i warzywa w Szkole” oraz „Mleko w Szkole” jest spożywanie owoców i warzyw oraz mleka w trakcie zajęć szkolnych, na terenie Szkoły. Tylko jeden z ankietowanych rodziców oświadczył, że jego dziecko zawsze spożywa w Szkole otrzymane w ramach programów owoce i warzywa. W przypadku mleka podobną deklarację złożyło sześciu (5,9%) rodziców. Dla uzyskania pożądanego efektu realizowanych programów zasadnym jest więc podejmowanie przez Szkołę działań, mających zachęcić uczniów do spożywania otrzymywanych produktów na terenie szkoły.

¹⁴ Badania próbki dotyczyły: obecności Salmonelli, liczby Listeria monocytogenes, liczby przypuszczalnych Bacillus cereus, liczby Staphylococcus, liczby β -glukoronidazo-dodatnich Escherichia coli-

2. Zgodnie z zaleceniami zawartymi w Poradniku do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej, opracowanym przez Główny Inspektorat Sanitarny, przerwa śniadaniowa niezależnie od innych przerw powinna trwać co najmniej 15 minut, natomiast przerwa obiadowa – co najmniej 20 minut. Ponad 42% ankietowanych rodziców oceniło, że obowiązujące w Szkole przerwy obiadowe trwające od 10 do 15 minut są zbyt krótkie.

Podkreślić również należy, że rodzice siedmiu uczniów (6,9% ankietowanych), wskazali, że przerwy na spożycie posiłku rozpoczynają się zbyt wcześnie.

3. Zauważyć należy również, że zbyt wczesne podawanie obiadu może negatywnie wpływać na wyrobienie nawyku spożywania posiłków o odpowiedniej porze i zaburzać prawidłowe przerwy pomiędzy poszczególnymi posiłkami.

(dowód: akta kontroli str. 25, 28, 39, 50, 51, 578-582)

Ustalone
nieprawidłowości

Kontrola zachowania obowiązujących norm żywienia w posiłkach za okres od 19 do 30 września 2016 r., przygotowywanych w szkolnej kuchni, przeprowadzona na zlecenie NIK przez Wojewódzką Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Krakowie (WSSE), wykazała przekroczenia zalecanych norm, m.in.:

- wartość energetyczna obiadu w ocenianym jadłospisie była realizowana w 66% normy, tj. 282,68 kcal – średnie zapotrzebowanie grupy wynosi 425,60 kcal;
- zawyżona średnia zawartość białka (169% normy) oraz węglowodanów (151% normy) ogółem w produktach w ocenianym jadłospisie;
- nadmierna podaż witaminy B6 (162% normy).

Kontrola WSSE wykazała również, że w badanym jadłospisie brak było wykazu składników, w którym wyróżnione byłyby alergeny i substancje powodujące reakcje nietolerancji, co jest niezgodne z art. 21 ust. 1 i ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylecia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektywy Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004, który określa wymagania w tym zakresie.

(dowód: akta kontroli str. 902-924)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że obecnie w Szkole nie ma specjalisty dietetyka, a placówka nie posiada specjalistycznego programu komputerowego, który umożliwiłby zbilansować posiłek. Wskazała, że: (...) *Wyniki kontroli NIK uświadomiły mi problem w zakresie norm żywieniowych, czego następstwem będzie dostosowanie wymogów do sporządzanych posiłków*.

Dyrektor Szkoły wskazała również, że przez przeoczenie stołówka szkolna nie opracowała do każdego jadłospisu wykazu alergenów i składników powodujących alergię.

(dowód: akta kontroli str. 925-932)

2. Środki finansowe na realizację programów żywieniowych i profilaktycznych

Opis stanu faktycznego

2.1. Planowanie środków

W budżecie szkoły na lata 2015 i 2016 nie wyodrębniono środków na kształtowanie prawidłowych nawyków żywienia uczniów – w zakresie nadwagi, otyłości i niedożywienia wśród młodzieży szkolnej.

(dowód: akta kontroli str. 41-49)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że w budżecie nie ma wyodrębnionego paragrafu, w którym planuje się środki przeznaczone na kształtowanie prawidłowych nawyków żywienia uczniów. Treści dotyczące zasad prawidłowego żywienia oraz prawidłowych nawyków żywieniowych, znajdują się w podstawie programowej kształcenia ogólnego, która jest realizowana na bieżąco.

(dowód: akta kontroli str. 170, 175)

2.2. Weryfikacja ilościowa i jakościowa otrzymywanych produktów

W Szkole brak było procedur w zakresie weryfikacji ilościowej i jakościowej produktów otrzymywanych w ramach realizowanych programów żywieniowych.

(dowód: akta kontroli str. 41)

Ewidencję dostarczonych do Szkoły owoców i warzyw w ramach programu „Owoce i warzywa w szkole” prowadzono na bieżąco. Ewidencja ta zawierała datę dostawy, nazwę dostarczonego asortymentu, ilość porcji i podpis przyjmującego towar oraz datę wydania tych porcji uczniom, ich ilość, nazwę asortymentu i podpis osoby wydającej.

(dowód: akta kontroli str. 68, 74, 75, 82)

W Szkole prowadzono ewidencję dostarczonego do Szkoły mleka w ramach programu „Mleko w szkole” oddzielnie na każdy semestr szkolny. Zamieszczono w niej dane dotyczące przyjęcia mleka oraz jego wydania (data, rodzaj produktu, ilość porcji oraz podpis przyjmującego i wydającego mleko).

(dowód: akta kontroli str. 26-28, , 88-90, 96-100)

W latach 2015 i 2016 (do czasu kontroli) Szkoła nie zawierała aneksów z dostawcą owoców i warzyw oraz mleka.

(dowód: akta kontroli str. 53-106)

W latach 2015 i 2016 (do czasu kontroli) ARR nie prowadziła kontroli w Szkole w zakresie realizacji programu „Owoce i warzywa w szkole” oraz „Mleko w szkole”.

(dowód: akta kontroli str. 52)

Uwagi dotyczące badanej działalności

Wyniki przeprowadzonych przez NIK ankiet wskazują, że w ocenie rodziców, niedojrzałe owoce, przerośnięte warzywa, nieświeże i zepsute warzywa i owoce otrzymywało odpowiednio 21,4%, 3,6% i 1,8% uczniów.

(dowód: akta kontroli str. 578-582, 587-753)

Ustalone nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono nieprawidłowość polegającą na dokonaniu odbioru i potwierdzenia dostawy owoców i warzyw bez weryfikacji ilościowej i jakościowej. Nieprawidłowość tę pracownik przyjmujący dostawę wyjaśnił brakiem czasu dostawcy na przeprowadzenie tych czynności.

Stosownie do § 4 pkt 4 umowy nieodpłatnego dostarczania owoców i warzyw do Szkoły, w ramach programu „Owoce i warzywa w Szkole”, Szkoła zobowiązała się do potwierdzania dostaw dostarczonych produktów spełniających wymagania jakościowe i pokwitowania ich odbioru ilościowego i jakościowego.

(dowód: akta kontroli str. 53-61)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że obowiązki zakresie weryfikacji ilościowej i jakościowej produktów otrzymywanych w ramach realizowanych programów żywieniowych zapisano w zakresie obowiązków pracowników Szkoły, odpowiedzialnych za te czynności.

(dowód: akta kontroli str. 23, 24, 50, 51, 169, 173)

3. Monitorowanie i nadzór nad wdrażaniem zasad zdrowego żywienia

Opis stanu faktycznego

W Szkole nie wprowadzono pisemnych zasad monitorowania i nadzoru nad realizacją programów dotyczących zdrowego żywienia.

(dowód: akta kontroli str. 41)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że jakkolwiek w Szkole nie opracowano dokumentu określającego zasady monitorowania i nadzoru nad realizacją programów dotyczących zdrowego żywienia, to jednak na bieżąco monitoruje się realizację podstawy programowej. Monitoring ten polega na analizie przez dyrektora Szkoły dokumentacji przebiegu nauczania oraz składaniu przez nauczycieli półrocznych i rocznych sprawozdań. Dyrektor wyjaśniła także, iż w sprawozdaniach tych brak jest zapisów, które wprost wskazują na realizację ww. zadań, to stwierdzenie 'program został zrealizowany' zawiera ocenę realizacji także treści związanych z zagadnieniami zdrowego żywienia. Monitorowane są także wszelkie działania związane z realizacją projektu Szkoła Promująca Zdrowie i innych programów, o czym świadczą roczne sprawozdania przekazywane do Kuratorium Oświaty, Sanepidu oraz ARR.

(dowód: akta kontroli str. 170, 175)

W latach 2015-2016 realizowano te same programy (o takiej samej nazwie), jednak – jak wyjaśniła Dyrektor Szkoły – aby uczniowie chętnie brali w nich udział, nauczyciele szukają coraz to nowych form i metod pracy z uczniami.

(dowód: akta kontroli str. 60, 76, 176)

Realizacja programów związanych z wdrażaniem zasad zdrowego żywienia w Szkole w latach 2015 i 2016 (do października) nie była przedmiotem kontroli. W latach tych Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Tarnowie przeprowadził, trzy kontrole bloku żywieniowego, w tym dostawę artykułów spożywczych do stołówki, nie stwierdzając nieprawidłowości.

(dowód: akta kontroli str. 52, 202-214a)

Uwagi dotyczące badanej działalności

NIK zwraca uwagę, że nadzór nad działalnością kuchni oraz realizacją programu „Owoce i warzywa w szkole” był niewystarczający, co skutkowało nieprawidłowościami opisanymi szerzej w pkt 2. wystąpienia pokontrolnego.

4. Działania edukacyjne

Opis stanu faktycznego

W latach szkolnych 2014/2016-2016/2017 Szkoła organizowała działania mające na celu promowanie zasad zdrowego żywienia. Działania te realizowano w ramach programów oraz zajęć lekcyjnych z uczniami.

(dowód: akta kontroli str. 25, 51, 51)

W raporcie z autoewaluacji w Szkole dotyczącym osiągnięć w zakresie promocji zdrowia w roku szkolnym 2014/2015 wskazano, że Szkoła współpracuje z rodzicami. Do mocnych stron zaliczono aktywność rodziców uczestniczących w realizacji przedsięwzięć na rzecz zdrowia, ale – jak zaznaczono – *nie zawsze jest to zgodne z ich oczekiwaniami*. Rodzice uczniów zauważają zbyt małą ofertę edukacji zdrowotnej, skierowanej do nich. W raporcie tym zapisano problemy priorytetowe wymagające rozwiązania, tj.:

- przy opracowywaniu programu edukacji zdrowotnej i planowaniu działań w zakresie treści, przeprowadzić diagnozę uczniów oraz rodziców – jakie są ich potrzeby w tym zakresie,
- dotrzeć do grona tych rodziców, którzy mogą się podzielić swoją wiedzą, doświadczeniem i własnymi zainteresowaniami, poprzez wspólną z nauczycielami organizację zajęć dla dzieci,
- wnikliwie zbadać potrzeby rodziców w zakresie ich edukacji zdrowotnej.

(dowód: akta kontroli str. 133-146)

Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że powyższe problemy odnosiły się głównie do spraw związanych ze zdrowiem psychicznym dzieci.

(dowód: akta kontroli str. 559-561)

W zakresie realizacji przez Szkołę działań edukacyjnych dla rodziców i wspólnie z rodzicami z zakresu zdrowego żywienia Dyrektor Szkoły wyjaśniła, że współpraca taka była, jednak większość działań nie zostało udokumentowanych, bo realizowane są w powiązaniu z innymi działaniami (np. podczas festynów i zebrań z rodzicami). Pogadanki prowadzone dla rodziców często wspierane są materiałami edukacyjnymi.

Dyrektor Szkoły dobrze ocenia współpracę z rodzicami w zakresie kształtowania nawyków żywieniowych uczniów. Rodzice interesują się sprawami żywienia dzieci i coraz bardziej dbają o dobre nawyki żywieniowe. Angażują się w przygotowywanie zdrowych przekąsek, coraz częściej dzieci przynoszą owoce na drugie śniadanie. Działania edukacyjne skutkują także tym, że uczniowie na wycieczki szkolne nie zabierają chipsów, soków gazowanych i innych niezdrowych przekąsek.

(dowód: akta kontroli str. 133-139, 171, 177, 305, 306)

W każdym semestrze roku szkolnego 2014/2015 i 2016/2017¹⁵ Szkoła, uczestnicząc w programie „Owoce i warzywa w szkole”, wykonała co najmniej dwa zadania edukacyjne z listy wymaganych zadań.¹⁶ Nauczyciele spożywali wraz z uczniami drugie śniadanie, w tym w klasach nauczania zintegrowanego (klasy I-III), co zostało wykazane w informacjach przekazywanych do ARR oraz w klasach V i VI, co wynika z oględzin oraz zapisów z realizacji programów nauczania.

(dowód: akta kontroli str. 25, 484, 523)

W sprawozdaniach z realizacji programu „Owoce i warzywa w szkole”, sporządzonych za lata szkolne 2014/2015 i 2015/2016, Dyrektor Szkoły określiła kierunki działania i korzyści z realizacji tych programów – na przykład w sprawozdaniu za rok 2015/2016 zaznaczyła: *aby skutecznie i trwale kształtować nawyki żywieniowe dzieci nie tylko otrzymują porcje owoców i warzyw, ale również uczestniczą w działaniach edukacyjnych informujących o zaletach spożywania owoców i warzyw*. Nauczyciele kształtowali postawy żywieniowe swoich uczniów przede wszystkim poprzez działania, do których zalicza się m.in.: obserwację rozwoju fasoli i rzeżuchy na klasowym parapecie; przygotowywanie i spożywanie wspólnie śniadania; układanie zdrowych jadłospisów; tworzenie piramid żywnościowych, wierszyków, rymowanek i prac plastycznych o owocach i warzywach. Dyrektor zaznaczyła także, iż nauczyciele propagowali także wśród rodziców zasady zdrowego odżywiania i zdrowego stylu życia.

(dowód: akta kontroli str. 194-197)

Z przeprowadzanych zadań edukacyjnych Szkoła sporządzała informację (zawartą w dokumencie pn. Ankieta dotycząca działań towarzyszących o charakterze edukacyjnym w ramach programu „Owoce i warzywa w szkole”). Informacje te przekazywano do dyrektora oddziału terenowego ARR.

(dowód: akta kontroli str. 57, 60, 66, 67, 73, 76)

Działania edukacyjne prowadziła pielęgniarka szkolna oraz nauczyciele.

(dowód: akta kontroli str. 176)

W szkole nie było reklam żywności niezalecanej.

(dowód: akta kontroli str. 41)

W trakcie prowadzonej kontroli przeprowadzono badanie ankietowe 10 nauczycieli - wychowawców wszystkich klas od I do VI. Z ankiet złożonych przez nauczycieli wynika, że największe trudności w kształtowaniu prawidłowych nawyków żywienia powodują przede wszystkim upodobanie do niezdrowych przekąsek oraz reklamy niezdrowej żywności w mediach, a w następnej kolejności niepoprawne nawyki żywieniowe wyniesione z domu.

(dowód: akta kontroli str. 576, 577, 892-901)

¹⁵ Do czasu zakończenia czynności kontrolnych.

¹⁶ Zadania określone w §1 rozporządzenia MEN z 28 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu realizacji środków towarzyszących, które służą zapewnieniu skutecznego wykonywania programu „Owoce i warzywa w szkole”, Dz. U., poz.1151.

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹⁷, wnosi o podjęcie działań zmierzających do:

- 1) poprawy rozwiązań organizacyjnych, skutkującej spożywaniem przez uczniów na terenie Szkoły produktów otrzymywanych w ramach programów;
- 2) wyeliminowania przekroczeń norm żywieniowych w przygotowywanych posiłkach w kuchni szkolnej;
- 3) uwzględnienia ocen rodziców z ankiet w podejmowanych działaniach dotyczących realizacji zdrowego żywienia w szkole;
- 4) zapewnienia bieżącego nadzoru nad realizacją programów żywieniowych oraz jakością przygotowywanych posiłków w szkole.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Krakowie.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Kraków, dnia 30 grudnia 2016 r.

Kontroler

Antoni Radzięta
Główny specjalista kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Krakowie

z up.

Marcin Kopeć
Wicedyrektor

¹⁷ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677, dalej: ustawa o NIK.